

דף רקע:

לוי אשכול נולד בשם לוי יצחק שקולניק ב-25 באוקטובר 1895 בעיירה אורטובו שבמחוז קייב באוקראינה, אז חלק מהאימפריה הרוסית. אביו יוסף התפרנס מכחירת יערות, מטחנות קמח ומפעלים תעשייתיים. מצד אמו, דבורה לבית קרסנייאנסקי, היה לוי אשכול נכדם של בעלי עסקים הקשורים בתחום החקלאות.

בביתם נשמרה המסורת היהודית, ואביו היה מחסידי האדמו"ר יהושע השל ממונסטרישץ'. בגיל ארבע החל אשכול את לימודיו ב"חדר" ובגיל שבע החל בלימודי תלמוד. אל ביתו הובאו מלמדים פרטיים שיעניקו השכלה כללית לו ולאחיו. בנעוריו השתלב בפרנסת המשפחה ולמד ניהול חשבונות והפעלת כלים חקלאיים, ואף איבד את אחת מאצבעות ידיו בעת עבודה בכלי חקלאי.

בבית הוריו של לוי אשכול לא הייתה זיקה מיוחדת לתנועה הציונית, אך הוא העלה בזיכרונות ילדותו את האבל על מותו של הרצל ואת התחושות שאפפו את סיפוריו של שליח מארץ ישראל שהתארח בביתם. ב-1911 התקבל אשכול ללימודים בגימנסיה יהודית בוויילנה, ושם הצטרף לאגודת "צעירי ציון" ונבחר לוועד האגודה. ב-1913 הוא פגש בוויילנה את יוסף שפרינצק, מראשי תנועת הפועל הצעיר בארץ ישראל. פגישתם זו ולאחריה הידיעות על רצח שני חלוצים בעמק הירדן וקריאות הוריהם של הנרצחים לעידוד עלייה – היוו זרז למימוש רצונו בעלייה ובהתיישבות.

בן 16 עזב ללימודים בוויילנה
בן 19 עלה לארץ ישראל

עם סיום לימודיו בגימנסיה, בהיותו בן 18, עלה אשכול לארץ והצטרף לקבוצת חלוצים עובדי אדמה. ממקום מושבו בפתח תקווה החל בעבודת כפיים: הוא עבד בבניית תחנת שאיבה על גדות הירקון ובחפירת תעלות השקיה במטעי הפרדסים. בתקופה זו הוא נודע כעובד מצטיין בעידור והתמחה בעקירת שורשי צמח היבלית. זמן קצר לאחר מכן הופקד אשכול על ניהול מטבח הפועלים ונבחר לוועד הפועלים במושבה, אך כבר במאי 1914 עזב וחבר לקבוצת "עבודה" שיצאה להתיישבות בכפר קלנדיה ועיבדה את אדמות האזור. בחודשי שהותה של הקבוצה בקלנדיה מילא את מקומו של ראש הקבוצה ועמד בקשר מטעמה עם המשרד הארץ-ישראלי.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה גברו החששות וההתנכלויות מצד כפרים סובבים. קשיי הקיום והמימון הביאו את החברים לעבור לכפר אוריה וממנו אל ראשון לציון ולפתח תקווה. באביב 1915 השתתף אשכול במאבק במגפת הארבה שתקפה את שדות ראשון לציון. בראשית 1916 הוא החל לפעול כמרכז הסתדרות הפועלים החקלאים ביהודה. הקושי הכלכלי בתקופת המלחמה וגירושם של רבים מהארץ הטילו גזירות קשות על ציבור הפועלים, ומתוקף תפקידו הוא עסק בפעולות סיוע רבות בכל מושבות יהודה.

בן 19 הצטרף לקבוצת עבודה
בן 21 החל לרכז בהסתדרות
בן 22 התגייס לגדוד העברי

למרות התנגדותה הנחרצת של מפלגת הפועל הצעיר להקמתם של הגדודים העבריים, בקיץ 1918 היה אשכול בין ראשוני המתנדבים לשורותיהם. פעילותו הציבורית גרמה להיעדרותו מאימונים והביאה בשני מקרים להורדתו בדרגה. ביולי 1920 הוא השתחרר.

מאז עזיבת קבוצת "עבודה" את קלנדיה פעל אשכול ליישובה מחדש ולפיתוח נקודת התיישבות חדשה ועצמאית. בספטמבר 1920 נשאו מאמציו פרי עם שליחתם להתיישבות בעמק הירדן. הוא נמנה עם עשרים וחמישה החברים המייסדים של קבוצת דגניה ב', וב-1922 הוא עמד בראש ענף הירקות. בשנים אלה התפתחה גם פעילותו הציבורית ופחתה מעורבותו בחיי היום-יום של הקבוצה.

קבוצת עבודה – קבוצת קלנדיה

בשנת 1912 רכשה החברה להכשרת היישוב למען קרן קיימת לישראל את אדמת עטרות מידי תושבי הכפרים הערביים קלנדיה, ג'דירה וביר-נבאלא. בשנת 1914 התיישבה במקום קבוצת פועלים מבני העלייה השנייה, שנקראה קבוצת קלנדיה, בעקבות קריאתו של מנחם אוסישקין שפורסמה בכרוז "לתקנתה של ירושלים" להקיף את ירושלים ביישובים עבריים. הקבוצה כללה את לוי אשכול, יעקב פת, ברל כצנלסון, שמואל שמואלי, מאיר רוטברג ורעייתו חיה רוטברג. הקבוצה, שמנתה כעשרה חברים בסך הכול, התקשתה להחזיק בקרקע בתנאים הקשים והתפזרה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, מחשש כי חברי הקבוצה יגויסו בכפייה לצבא הטורקי. לאחר מכן עברו חברי הקבוצה לעבוד בראשון לציון. שנתיים לאחר מכן התיישב במקום גרעין חדש של חלוצים ומשפחות, ובשנת 1948 נחרב היישוב עד עפר. חברי הקבוצה התכנסו לאחר מכן להקמת קיבוץ דגניה ב'.

דור האספרסו

את המונח הזה טבע בציבור ס' יזהר (יזהר סמילנסקי), סופר עברי וחתן פרס ישראל לספרות וחבר כנסת מטעם מפא"י בכנסות הראשונה עד השישית. הספר המפורסם ביותר שכתב הוא "ימי צקלג" – יצירה בת שני כרכים ובהם יותר מאלף עמודים. הסיפור מתאר מחלקה של חיילים במלחמת העצמאות הנערכת לקרב, ואת סיפור חייהם האישיים וכל המתרחש בלבם: אהבותיהם, פחדיהם ומצוקותיהם. יצירה זו שינתה לחלוטין את נוף הפרוזה העברית בכלל, ואת "ספרות המלחמה" העברית בפרט.

המונח "דור האספרסו" שימש את ס' יזהר במהלך דיון על תקציב משרד החינוך של שנת 1961 כאשר ביקר את התנהלותו והתנהגותו של הדור הצעיר, "דור האספרסו", "**המבקש לו חוויית-מעט ובלבד שתהא חריפה, מהירה וזולה**". ומונים כאן בנשימה אחת את תאוות המהירות, את ביטוי הזלזול, ה'סתם', ה'נמאס לנו', ומספרים מעשים ברדיפה אחר עינוגים של חטף חפוז, מקדירים עפעפיים של אובדן האמונה בכל אוטופיה שהיא, ועל הריצה 'להעביר את הזמן הפנוי', להתבדר, להשתעשע, ולהסתלק מנטילת אחריות, ולהשתמט מהליכה אנושית גדולה ומעפילה."

מבצע ביעור הבערות

מבצע ללימוד עברית למבוגרים שיזם משרד החינוך בשיתוף עם צה"ל משנת 1964 ועד לאמצע שנות ה-70, בעקבות מפקד האוכלוסין ב-1961 שמצא כי רבע מיליון מהיהודים המבוגרים בישראל – מגיל 14 ומעלה – אינם יודעים קרוא וכתוב בשום שפה.

המבצע החל ביוזמתו של מנהל המחלקה לתרבות במשרד החינוך דאז, הנשיא החמישי יצחק נבון, בשיתוף פעולה עם סא"ל סטלה לוי, מפקדת ח"ן ראשית בצה"ל, במטרה להרחיב את ידיעת קרוא וכתוב בעברית בקרב מבוגרים. ייחודו של המבצע היה בניסיון השיטתי והמקיף ובגיוס של מוסדות אזרחיים וצבאיים לפתרון הבעיה. צה"ל העמיד חיילות לרשות משרד החינוך ואלה נשלחו אל "החזית", אל יישובים שבהם היה ריכוז גבוה של מבוגרים חסרי השכלה או בעלי השכלה מועטה. המבצע החל במושבים באזורים מרוחקים והורחב אל עירות פיתוח, שכונות בערים ויישובים במרכז הארץ.